

Рибалко С. Б.

ORCID: 0000-0001-5873-2421

*доктор мистецтвознавства, професор,
завідувач кафедри мистецтвознавства
Харківська державна академія культури
м. Харків, Україна*

ЯПОНСЬКЕ МИСТЕЦТВО НЕЦКЕ ЯК ПРЕДМЕТ КОЛЕКЦІОНУВАННЯ І НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Ключові слова: японська мініатюрна пластика, нецке, колекціонування, експертиза.

Нецке – крихітний брелок-противага, за допомогою якого японці за часів Едо (1603–1868) закріплювали речі біля пояса. Утилітарні за призначенням різьблені фігурки не дістали в японському суспільстві мистецького статусу і тривалий час залишалися поза увагою інтелектуальної еліти. Першим японським джерелом, у якому міститься інформація про різьбярів фігурних брелоків, є книга торговця мечами з Осаки на ім'я Інаба Цурю (1781).

На Захід нецке потрапили у складі колекцій екзотичних предметів, що привозили поодинокі відвідувачі країни, закритої для іноземців. То були переважно лікарі зі складу екіпажів голландської Ост-Індської компанії. У другій половині XIX ст. у зв'язку з “відкриттям” кордонів Японії різьблені брелоки привернули увагу колекціонерів у країнах Європи та США. З часом деякі з цих перших зібрань потрапили до музейних колекцій. Втім, той період за браком системних знань про це унікальне явище японського мистецтва приніс до музеїв здебільшого предмети сумнівної якості.

Перші друковані праці (описи колекцій нецке) датуються початком XX ст.: публікації А. Брокгауза (1905), С. Бінга (1906), В. Беренса (1912). Відтоді починається відлік історії досліджень нецке. Розквіт цілеспрямованого колекціонування та вивчення нецке припадає на другу половину XX ст. і пов'язується з культуртрегерською діяльністю Дж. Бушела та подружжя М. і Р. Кінсі. Вони й стали упорядниками відомостей про майстрів, про поширені сюжети. У 1977 р. ентузіастами відродження нецке було започатковано Міжнародну асоціацію нецке (International Netsuke Society) з її національними відділеннями в різних країнах світу. Асоціація випускає журнал,

організовує лекції, майстер-класи, презентації колекцій та творів сучасних різьбярів.

Значну роль у підтримці сучасних різьбярів та популяризації нецке відіграє діяльність Її Високості принцеси Такамадо Хісако, яка 2012 р. захистила дисертацію, присвячену нецке, викладає відповідний курс в Осацькому університеті та упорядкувала низку каталогів нецке, зібраних разом із Їїго Високістю принцом Такамадо Норіхіто (1954–2002).

В Україні, крім дисертації Ю. Тормишевої, у якій окреслено шляхи розвитку нецке у ХХ ст., у 2010-ті рр. було видано 5 чисел журналу “Нецке”. На шпальтах останнього репрезентовано розвідки членів секції СНД, яка з 2014 р. припинила своє існування.

Узагальнюючи світовий досвід вивчення цієї галузі мініатюрної пластики, зазначимо, що завдяки зусиллям кількох поколінь колекціонерів упорядковано довідники підписів провідних майстрів, опубліковано каталоги колекцій та досвід провідних збирачів нецке, здійснено розшифровку сюжетів, уведено нецке до експозиційного простору музеїв, розпочато процес інтернаціоналізації нецке.

Академічні дослідження останніх десятиліть увели до наукового обігу накопичені в межах Асоціації матеріали і водночас залишили нерозв’язаними проблеми вивчення т. зв. “старих нецке”: брак доведеної версії походження нецке, “умовність” і брак документально підтвердженого потрібного обсягу матеріалу для аргументованої періодизації розвитку; розмитість уявлень про організацію ремісничого процесу і, відповідно, штучне виокремлення майстрів нецукесі з професійних спільнот різьбярів різних галузей; дискусійність поняття “школа” щодо нецке й, отже, проблематичність визначення авторства. Зазначені проблеми ставлять під питання й наявні та майбутні атрибуції творів. Останнє ускладняється ще й неосяжним обсягом фальсифікацій.

Зазначимо й міфологізацію цього напрямку колекціонування, що сприяє розширенню кола її симпатиків і водночас зумовлює нівелювання мистецької якості творів, брак критеріїв їхньої оцінки. Окрема проблема – аналіз музейних колекцій, визначення статусу предмета (мистецького чи побутового), видалення з експозиції підробок, адже саме музей є загальнодоступним джерелом взірців та їхньої атрибуції.